

İnsanileşmenin Bir Koşulu Olarak Bilimselleşme

Matko Meštrović

1

Dünyanın güncel tarihindeki gelişimsel süreçlerin farklı bölgelerdeki özgül koşullara ve durumlara tabi olduğu gerçeğini - güncel tarih içindeki olaylar için asli nitelikte gördüğümüz ve daha iyi bir dünyaya fikirler kullanarak ulaşma kavgası bağlamında bize kararlı konumlar kazandıran kurallar tarafından basitleştirilmesi ve tam bir berraklıkla değerlendirilmesi zor bir çelişik hareketler manzarasının ortaya çıkışını - bir yana koyarsak, bugünün dünyasında yaşanan temel olaylar nezdinde, bu dünyanın güncel değişiminin ana eksenini üzerinde iki genel sürecin ayırdayına varmak mümkün. Bu iki süreç kendilerini farklı biçimde ortaya koyuyorlar ve belki de birbirine zıt noktalardan yola çıkıyorlar ama yine de birbirlerini tamamlıyorlar, ve hatta son tahlilde denebilir ki bu iki süreç belli açılardan birbiriyle özdeş.

Bu iki süreç sanayileşme yani bir başka deyişle kentselleşme süreci ve toplumsallaşma süreci olarak adlandırılabilir. Bugünün dünyasına egemen olan bu iki paralel gelişimin ilk belirtilerinin tarihsel belirleyicilerini akılda tutarak ve bütün nüansları, varyasyonları, olası gelişimlerin benzersiz eksenlerini bir kenara koyarak -dolayısıyla bu süreçlerin kapitalizm ideolojisini ve sosyalizm ideolojisini kendi küresellikleri içinde açık biçimde farklı şekillerde belirlemiş sonuçlarının radikal ayrışmalarını da aklımızda tutarak- bu ideojilerin birbirini dışlamadığı, ya da söyledikleri sözlerin bir öneme sahip olmadığı ya da tamamen örtüştükleri bir dünyanın gerçek, olası ve özgün gelişimine dair genel ve ortak özellikleri gözümüzün önüne getirmeye çalışalım, bir anlığına da olsa. Üzerinde dünyanın geleceğinin inşa edileceği tek temel olarak, bu geleceğin sağlamlığına itibar edilir, edilebilir bir şekilde üzerinde şekilleneceği temel olarak önümüzde beliren şeyin, bütün bir dünya deneyiminin nesnel biçimde geçerli temelini ne olduğunu saptamaya çalışalım.

Bu deneyim en nesnel yani en nötr ifadesini - azami kullanılabilirliği, uygulanabilirliği ve verimliliği göz önüne alındığında - en soyut ve basitleştirilmiş şekilde biçimlendiği, ama aynı zamanda somut deneyime araçsallaştırılmış biçimde kolayca tercüme edilebilmesini sağlayacak bilimde bulur. 'Bilim' sözcüğüne daha kapsayıcı bir anlam vermemiz daha iyi olur, böylelikle sadece doğal ve insani bilimlerden bahsetmediğimiz, felsefi bilgiyi de içerir biçimde bütün bilgi türlerini biraraya getiren entegre edici bir bağlantı zemininden bahsettiğimizi daha iyi ortaya koyabiliriz -güncel bilim tabii ki henüz bu bahsettiğimiz zeminle eşdeğer bir konumda değildir.

İnsan deneyiminin bütünü bilim tarafından kavranır durumda değildir çünkü sürekli olarak genişlemekte ve kendi üstüne katlanmaktadır ve bilimin deneyimlenmesi insanoğlu için halen insani deneyimin kendisi olmaktan ziyade insan deneyimi üzerine bir deneyim olma konumundadır: yani öznelendirilmemiştir ve insanoğlu kaçınılmaz biçimde öznellik içinde hareket eder; bu yüzden bilimin ve onun kullanımlarının deneyimlenişi halen üstesinden gelinememiş bir insan-insandışı ayrımı tarafından şekillendirilmekte; bu da insanın potansiyel gücü ile kendine ait (bilimselliği de içeren) bütün deneyim sahasının gerçeklik kazandırılmış gücü arasında bir çatallanmaya yol açıyor. Diğer bir deyişle, edinilmiş bilginin muazzam bir bölümü insani faaliyetin canlı bir etmenine dönüşemiyor, ve insana ait muazzam bir enerji bilginin nüfuzunun dışında kalıyor, ona erişemiyor, ona dair bir farkındalık geliştiremiyor ya da onu sadece şeyleştirilmiş bir formda algılayabiliyor. Ama modern çağın insan deneyimini ve bilginin kendisini giderek daha fazla şeyleştirdiği bir dönemde insan deneyiminin yaşadığı bu şeyleşme süreci onu tam da kendi genişlemesinin en güçlü aracı haline getiriyor, kendini bütüncül biçim ortaya koyabilmesinin yolunu açıyor.

Bu sürecin tam ortasındayız: insanlığın taşkın seli bu deneyime doğru yönelerek yoğunlaşıyor, kendi medenileşmesinin yolunu açacak insanileşme ümidine dönüşüyor, ve insanların yüzyıllar boyunca bilgili ve bilgisiz, varlıklı ve yoksul olarak ayrıştırılmalarına meydan okuyor. Toplumsallaşma süreci bütün değerlerin sosyalleşmesi anlamında işler hale geliyor; bu nedenle en başta ve her şeyden önce bütün insan bireylerinin aydınlanmasının getirdiği en geniş açılımla,

1 Bu metin "From Single to General" [Tekilden Genele] başlıklı makale seçkisinde yayımlanmıştır (Mladost, Zagreb, 1967 / DAF, Zagreb, 2005). Tekrar yayınlamamıza izin verdiği için Matko Meštrović'e teşekkür ederiz.

bilginin en hızlı biçimde edinimiyle ve daha medeni bir yaşamın olanaklı kılınmasıyla karakterize oluyor.

Ama bilginin ne olduğu, nerede konumlandığı, nasıl bölüştürüldüğü ve bugün insanlığın bir bütün olarak ona nasıl katılım gösterebileceği gibi sorular insan dünyasının kaderinine dair mühim ve hayati nitelikteki bütün sorunlara somutluk kazandırmaktadır. İnsanlığın en kısa zamanda ve en yoğun gayretle kendi kolektif varlığına dair doğru bir resim oluşturmaktan başka, kendi varoluşsal koşullarını bu resmin niyetliliğiyle üstüste örtüştürmekten başka bir yolu, diğer bir deyişle bilginin bütün olasılıklarına erişebilmesini ve böylelikle insan dünyasının belirlenen değil belirleyen konumuna geçmesini sağlamaktan başka yolu yoktur önünde. Mutlak özgürlüğün, yani nesnel biçimde bilinenlerin özgür biçimde tanımlanmış sınırları içinde kendini özgür biçimde yönetmenin yolu, nesnel biçimde biliyor olma konumuna geçmenin yolu buradan geçer.

Ama herkesin malumu olduğu üzere bilimin kendisi bir şüpheyi ifade etmiştir ve bu şüpheyi günbegün gündemde tutar -dünyayı yönetme gücünü elinde tutuyor olmasına ilişkin bir şüphedir bu. Şüphenin de ötesinde bu rolü açık ve yüksek bir tonda reddetmiştir, ve kendi kanatlarının altında pes etmek ve geri çekilmek için yeterli sayıda neden bulmaktadır. Bilim nesnellik kavramını ilk reddeden ve onu var olmaktan çıkararak odak olmuştur. Ama bunun nedenini hatırladığımızda ve modern dünyanın kendinden uzaklaşmış olmasının en büyük ispatı olarak değerlendirdiğimizde herhangi bir hataya düşmeyiz. İnsanoğlunun insanlıktan uzaklaşmış ve yabancılaşmış olması gerçeği, bilimin faaliyetlerinin niyetliliğini ortadan kaldırmakta ve böylelikle güncel bilim üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır. Bilim, insanın içindeki sınırları – sadece biyolojik ve zihinsel sınırları değil kendi sosyalliğine dair yetersiz biçimde geliştirilmiş etik kriterlerin neden olduğu engelleri – önceden ortadan kaldırmayı başaramadığı bir ortamda bu sınırlarla yüzleşmek zorunda kalacaktı, er ya da geç. Bu tür bir sosyallik insanın insanlık karşısındaki, dünya karşısındaki ve nihayet evren karşısındaki konumunu dönüştürme kapasitesine sahip tek unsurdur. Bilim bugün arkasını döndüğü bu amaca gözlerini çevirdiğinde yaşamsal öneme sahip, fakat çözülebilir olan sayısız sorunla karşılaşacaktır; bu tür sorunlar karşısında yaşanan çekinceler bilimin kendi tercihlerinden değil eksik biçimde aydınlanmış insanın mücadelesindeki eğilim ve zorunluluklardan kaynaklanır. Bu tepki sarmalı ve varoluşun insani ve bilimsel damarlar arasındaki sınımsız örülmüşlük hali, başlangıcından bu yana kendini ilk defa üzerinde var olan her şeyin bütünlüğü olarak ortaya koyan dünyanın yazgısına dair güncel ikilemlerin gözlemlenebileceği temel diyalektiğe karşılık gelmekte; bu yazgı içinde insanlığın güncel ve gelecekteki tarihi başka bir açıdan değil bütün insan dünyasının bütünsel tarihi olarak görülmeli, ancak böyle bir yöntemle gerçek bir insanileşmeye ulaşılabilir.

Bütün bunlar, anlamları yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan, yeni yeni farkedilen bir dizi olgu tarafından desteklenmekte – her şeyden önce, bütün ulusların tarih içine nihai anlamda dahil olması, küre üzerindeki fiziksel, yani uzamsal ve süremsel sınırların ortadan kaldırılması, ve kürenin ötesine geçme, yani onu terk edebilme olasılığı; ve son olarak bu küre üzerinde herhangi bir etnik ya da sosyal topluluğun yalıtılmış bir yaşam sürmesinin olanaksızlığı. Ama her şeyden önce bahsettiğimiz bu iki süreç arasında giderek daha belirgin ve gerekli hale gelen koşutluk: kürenin her yanının, her şeyi kapsayıcı ve gerçek biçimde kentselleşmesinin bir gerekliliği olarak her zamankinden hızlı sanayileşme ve her zamankinden de daha gerekli olan sosyalleşme. Bu süreçler bilim olmaksızın düşünülemez ve bilim bu süreçler olmaksızın tasavvur edilemez; bilim onların aygıtı haline gelir, bu süreçlerin tamamen erdirilmesi yönünde giderek daha fazla gereksinim duyulan bir aygıt. Ve modern dünyanın çelişkileri bütünselleştikçe, evrenselleştikçe ve genelleştikçe; bilim bu çelişkilerin aşılması yönünde tek yöntem haline gelir. Bugün bilime sadece üretimde değil, ürünlerin değişimi ve dağıtımında da gerek duyulmaktadır; bilimin kriterleri giderek daha artan bir oranda kabul edilmektedir; ve dünyanın üretim bolluğuyla toplumsal eksikliğinin çelişik biçimde birlikte yaşandığı bölgelerinde ve sosyalliğe dair zenginlik olasılığının üretimdeki eksiklikler yüzünden sınırlı kaldığı başka bölgelerinde aynı oranda gerekliliğini sürdürmektedir.

Modern bilimsel sosyalizm toplumsal hareketleri ve dönüşümleri bilimsel temellere dayandırma gereksinime dair farkındalığı zaten geliştirmektedir, bu her zaman en güçlü silahı olmuştur. Şimdi

bile bu, toplumsal formların ve toplumsal-üretimsel ilişkilerin daha sentetik biçimde görülmesine, modern uygarlığın tarihin amacı olarak gelişmesini belirleyen koşullar içinde bu form ve ilişkilerin değerlendirilmesine, kapsayıcı kentselleşmeye yönelik ilerlemenin sağlanmasında ipuçları elde etmeye izin vermektedir. Bu bakış bilime – ve onun, insan bilişiminin ve faallığının vasıtası olarak, dünyanın inşa edilmesini sağlayacak zemin olarak araçsallaştırılmasının her boyutuna – daha büyük bir rol verir, kendisini bekleyen gerçek rolü verir; ve mevcut toplumsal ve iktisadi sistemler arasındaki farkların görece bir niteliğe sahip olduğunu ortaya koyar. Saf bilim ve özellikle teknoloji düzeyinde bu farklar neredeyse tamamen silinir ve özel ya da bütünsel olmamalarına rağmen, kendilerini belirgin biçimde sadece ideoloji düzeyinde ortaya koyabilirler; buna ek olarak, farklar toplumsal niyetliliğe, maddi ve tinsel ürünlerin kullanılabilirliği ve dağıtımına yönelik kriterler seviyesinde var olur, ve bu farklar özellikle saf ideolojik savaşım düzleminde vurgu kazanır ve çoğunlukla da yapay biçimde şişirilir.

Ne var ki, sistemler ve bu sistemlerin siyasi görüş ve taktikleri arasındaki farklar çelişkinin taraflarının gelişme ve güçlenme yolunda aynı araçlara başvurmak zorunda olduğu gerçeğini silemez: bilim ve onun sonuçlarının bilimsel biçimde uygulanışı. Eğer bu sistemler güçlerinin kaynağını edilgen bir sömürü sisteminden değil de üretimi genişletme ve yetkinleştirme çabasından alıyorsa bu, üretimin ve iktisadi sistemin bilimselliği etkeninin belirleyici öneme sahip olmasındandır; bu olgu görmezden gelinemez, gelinmemelidir.

Ama maddi üretim alanı tabii ki bağımsız değildir; kendi içinde son derece çeşitlilik ve çoğulluk kazanan yaşamsal ve varoluşsal etkinliğin bütünlüğünün sadece bir parçası ve belki de küçük bir parçasıdır; üretimsel olan ve olmayan ayrışımına tanım getirmek, nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek giderek daha zor bir hal almaktadır. Saf teorik doğaya sahip öngörüler ve deneyimler çok yakın zamanda üretim pratiğinde ve diğer pratiklerde uygulama şansına ulaşabilir; icattan uygulamaya giden yol doğrudan olmayabilir, o kadar ki icat alanı, uygulamalardan haberdar olmak zorunda bile değildir, ya da zaten olamaz. Toplumsal pratiklerin bir bütün olarak işleyişi ve uygulamalarında başvurulan yöntem, kanal ve sistemlerinin ne kadar çapraşık olduğundan, buradaki çevrimsel ağörgünün ne kadar karmaşık ve işlevsiz olduğundan ve ideal biçimde tanımlanmış toplumsal niyetlilik açısından bakıldığında ne kadar gereksiz ve uygunsuz olduğundan bahsetmek bile gereksiz. Bu ağörgü içinde fazla sayıda ölü kanal, tıkanmış geçit, yan odacık, sayısız engel ve yanlış viraj mevcut; dolayısıyla ancak toplumsal organizmanın bir bütününe sağlığı ve normalliği açısından kötü sonuçlar doğuracak şekilde mümkün. Bunun nedeni toplumsal varlığın kendisini oluşturan tüm temel unsur ve parçacıkların çatlaklar ve armoni eksiliği nedeniyle ortaya çıkan düzensiz, dengesiz ve dağınık yapısı. Olası en muazzam örgütlenme ilkesi – bilim tarafından şeylerin temel varlığına dair kanun ve dünya üzerinde düzen ilkesi olarak ve bilimin kendisi tarafından kendi etkinliklerinin ve örgütlenişinin egemen ilkesi olarak keşfedildiği ölçüde – toplumun kendi yapısının yaşamsal projesi olarak uygulanmaz, uygulanamaz. Geleceğin temel ödevi, amacı, yörüngesi ve tek çözümü topyekun bir bilimselleşmedir. Bu kavram gerçek anlamı içinde algılandığında ve uygulamaya konduğunda, bilimsel mekanizm, biçimsel teknikçilik ve pragmatizm nedeniyle bugün üzerine yapılandırılmış olan bütün olumsuz etiketlerden, aşağılayıcı anlamlandırmalardan sıyrılacak ve yüzeysel kavramlar, yarım kalmış deneyimler ve bugünkü yetersiz sosyalleşim koşulları içinde bilimin mantıksız bir telaşa sokulmuş olması nedeniyle gelecekte oluşması beklenen yavanlık ve yabancılaşma riskini ortadan kaldıracaktır. Tek bir olguyu dikkate almamız bile, bilimin ve dolayısıyla bilimselleşmenin nihai amacının insan-karşıtı ya da insanlık-karşıtı olamayacağını görmemize yetecektir: Her tür bilimsel kavrayış aslında doğrudan ya da dolaylı biçimde insana dair bir kavrayışa karşılık gelir. Bütün sorun bu kavrayışın nasıl işlevselleştirileceğidir, yani gerçeklik (yani bütün insanlar) ile onun insanlık olarak (sadece biyolojik türlerin zirvesi olarak değil, aynı zamanda dünyaya dair bütün gerçekliği eline alacak tür olarak) kendine dair geliştirdiği soyut ve henüz gerçekleştirilememiş bilgisi arasındaki mesafenin nasıl ortadan kaldırılacağıdır. Doğru biçimde gerçekleştirecekleriyle bunun üstesinden sadece bilim gelebilir.

Ama, toplumun bütüncül biçimde bilim tarafından kapsanması süreci halen çok uzaklarda durmaktadır. Son yüzyılda bilimselleşme yolunda atılan adımlar sadece üretim alanında, teknoloji alanında gerçekleşmiştir; bunun da potansiyeller ve olasılıklar dikkate alındığında yetersiz biçimde

yapıldığı söylenmelidir. Hatta denebilir ki, toplumsallığın, düşünmenin, yönetmenin ve hayata dair etkinliklerin ve bilinç içeren alanların bilimselleştirilmesi süreci daha başlamamıştır bile. Bilimin kendisinin bilimselleştirilmesine ancak yakın bir geçmişte ve ancak insani niyetliliğin kendisine ait temel etkinliklerinin bilimselleştirilmesindeki yetersizlik nedeniyle bilimsel olmayan, yani insani-olmayan amaçlara yönlendirilen, özendirilen ve bu amaçlar için kullanılan öncü nitelikteki bazı mevzilerde yeni yeni başlanabilmektedir.

Bu tür bir düşünüş ilk bakışta kabul edilemez gelebilir. Bilinçli bir şematiklik içermektedir, ama görüldüğü kadar da değil. Dinamik, kendisiyle çelişik ve uçuşkan nitelikteki insan malzemesinin sağlam ve güvenilir kurallara ve normalizasyona indirgenmesindeki bütün karmaşık zorluklar bilinçli biçimde bir kenara konur, ama aynı zamanda bugünün biliminin şemalarla alakalı olmadığını, bilimin kendisinin dinamik, esnek ve çoğul ve çokkatmanlı bütün görüngülerle yüzleşebilecek nitelikte olduğunu vurgulamak ister çünkü bugün bilimin kendisi de böylesi bir görüngüdür. Bu, daha yüksek bir seviyede kurulabilecek olan bilimlere dair bir bilimin mümkün olmadığı anlamına gelmez, ama bu seviyeye ulaşmak için bilimin kapsamadığı görüngülerin sayı ve toplamının aşağı çekilmesi gerekecektir. Ve bu görüngülerden oluşan muazzam bir okyanus vardır ortada ve sürekli olarak çoğalmaktadır, sadece bilimin alanı içinde değil, ötesinde de; ve bilimdeki atılımlar da bir zincir reaksiyonu içinde yeni görüngülere doğru ilerler. O zaman, bilimin insanlığın yazgısını çözmek konusunda yeterli bir güce sahip olabileceğini düşünmek nasıl mümkün olur? Bilime güvenmek nasıl mümkündür? Fakat bu sorular bile bugünlerde bir bilim meselesi konumundadırlar.

Ne var ki, çok da temellendirmeksizin, bilimi bugünün toplumunda mevcut olmayan (ve bugünün toplumun bilimin ulaşmış olduğu seviyeye yükselmeden de mevcut olmayacak olan) bir kürsünün tepesine kondurduk. On sekizinci yüzyıldaki Aydınlanma coşkusu bile bilimin temel nitelikteki popülerleşmesinin önemini – soyut ve teorik yanıyla ya da ayaküstü eğitimin haplara indirgenmiş yoğunluğuyla değil, yaşamsal ve üretimsel araçların (ve bunların gerçekliğe büründürülmüş deneyimlerinin) maddileşmiş boyutuyla – vurgulamakta yetersiz kalır. Açıktır ki popülerleştirilmesi ve vulgerleştirilmesi burada durmamalıdır. Daha önce tartıştığımız konuları dikkate aldığımızda – düşüncenin bilim-dışı bölümlerinin bilimselleştirilmesindeki yetersizlikler ve kendisini insani davranış ve eylemlerin karmaşık motiflerinin belirleyicisi olarak ortaya koyan etkinliklerin gerçekleştiği toplum katmanlarının (neredeyse bütün toplum katmanlarının) harekete geçirilmesindeki yetersizlikler – bilimin saf insani tinselliğin kendini bu yolla dışavuracağı ve yansıtaacağı şekilde popülerleşmesini vurgulamak bir gereklilik olarak ortaya çıkar.

Kısaca sanat alanına da değineceğiz ve bu alanın da bilimselleşmesi gerektiğini vurgulayacağız çünkü bilimselleştirilmemiş insani ve toplumsal varoluşun ve tinsel tarihin bütün bölge ve seviyelerinden toplanan ve biriktirilen çoğul sanrı karmaşasının halen bir kozadaymışçasına korunduğu alandır sanat alanı. Keskin ve uzlaşsız biçimde çözümlenmesine girişmek için bilimin net bir eylemine gereksinim vardır ama daha yüksek amaçlar uğruna bilim bu alana bulaşmamış ve burayı gelişim akışının arka sularında debelenmeye terketmiştir. Toplumsal varoluş ve düşüncenin diğer pek çok bölgesi başka öncelikler ve şeyler (her şeyden önce yaşamsal ve toplumsal medyum dahilindeki tüm dolaşımın muazzam yükünü taşıyan diğer insan-dışlaştırılmış ilgiler) bahane edilerek benzer şekilde ihmal edilmiştir. Ve bu durumda nedenler sonuçlar ile aynıdır: belirli bir kesitteki yetersiz bilimselleşme genel anlamdaki bilimselleşme yetersizliğinin sonucudur; tersi de aynı şekilde geçerlidir.

Fakat, bu gelişimin eşitsiz evrelerinin nedenlerine, yapısal uyumsuzluğa ve farklı toplumsal ve varoluşsal kesitlerin, seviyelerin ve yönelimlerin homojen olmayan gelişimine dair teferruatlı bir liste değildir. Tam tersine, belli bazı toplumsal ilgiler – farklı sistemlerde farklı gözükseler de doğalarında özdeşler – kimi alanlardaki bilimselleşmeler üzerinde ve kimi alanlardaki bilimselleşmeden uzaklaştırmalar üzerinde cesaretlendirici ya da cesaret kırıcı etkilere sahiplerdir; uygarlığın gelişiminin normal sürecinde gereksinim duyulan genel ilgilerin çizgisinde değildirler, tam tersine bu gerekliliklere muhalefet eder gibidirler, ya da onların farkında değildirler. Çoğu zaman bunun gerçek kökeni, aralarındaki antagonizmaları büyütme gereksinimi duyan ve istemedikleri bir yumuşama sürecini beraberinde getireceği için bilimselleşmeyi dışlayan bazı

ideolojilerin aşırılıklarına ya da körlüklerine kadar uzanır – aynı bilimselleşmenin, antagonizmaları sertleştirmek amacıyla “ideolojik olmayan” alanlarda uygulanmaya çabalanması bu gerçeği değiştirmez. Bu yolla, uygarlığın tarihsel ve potansiyel evrimine ilişkin olası ve varolan mutabakat arasındaki çatlak dünya çapındaki eklemeli düzleminde “yapay biçimde” genişlemeye başlar, fakat bu strateji, somut toplumsal pratik içinde bilimsel ve bilimsel-olmayan düşünceler arasındaki karşılaşmanın dışavurumu olan küçük ölçekli sayısız kayışın ve yer değiştirmenin bir sonucudur.

Burada bilimin nasıl ideolojiye bağımlı olduğu sorusu kadar ideolojiyi belirleyen bütün etken ve güçlerin ne olduğu sorusunu da ortaya koymalıyız. Ama konumuz içinde şu soru daha önemli olabilir: Bilim topluma önderlik edecek ve toplumun işleyişini kontrol edebilecek toplumsal gücü yaratabilir mi; ve yaratabilirse nasıl yapabilir bunu? Ne var ki, bu soru kesinlikle gerçekçi değildir ve insan toplumu evrimi içinde bu olasılığı yaratana kadar da, yani toplumsal pratiğin bilimsel pratiğe dönüşmek zorunda kaldığı ana kadar da bu böyle kalacaktır. Son tahlilde, bu koşullar, ideolojilerin yaratılması, geliştirilmesi ve dayatılması sürecinin (toplumsal ilişki mekanizmaları içinde mutlak ya da görece biçimde ilerici de, gerici de olabilecek) belli bazı toplumsal güçlerin emellerinin yansımalarına denk geldiği, genel maddi ve toplumsal gelişimin konusudur. Güçlerini arttırmak için hepsi bilimi kullanacaklar ve onun kazanımlarını kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayacak ve uygulamaya koyacaklardır. Bu olgular bilime olan bütün güvenimizi ve bilimin yönelimine dair toplumsal doğruluk ilkesine ilişkin geliştirilebilecek kriterlere olan inancımızı yitirmemize yol açabilir ama unutulmamalıdır ki, yeterli bir seviyede geliştirildiğinde bilim kendi mantığını izleyerek, yapabileceklerini toplum-dışı şekilde değerlendirecek olan kullanımlara karşı bariyerler inşa edebilir. Diğer yandan bilimin ve bilim tarafından ortaya konan toplumsal kanun ve ilkelerin etkisi altındayken toplumsal güçlerin kendisi de değişime, giderek artan bir hızla dönüşüme tabidirler; bu yüzden bilim bütünsel bir gelişim yolunda daha yüksek bir aşamaya ulaştığında toplumun ana regülatörü olma rolüne gerçekten soyunabilir. Ama o zaman bunun bir önkoşulu olarak bilimden bir aygıt olarak bahsedilemez; bilimin kendisi evriminin son aşamasında, yapabileceklerine tam olarak vakıf olduğunda, tek ve nihai özne konumuna yükselir çünkü insanlık dünyasının insaniliği kendisini bilimde ortaya koyar, onun dışında değil. Bu, insanın mutlak bilimselleşmesi evresine, bilimin mutlak biçimde insanileşmesine denk gelir.

Bu bilimsel uygarlığın gelişimindeki öngörülebilir yörüngenin finalidir; tümüyle varsayımsal olsa da gerçekleşmesi gayet muhtemeldir; kuşkusuz tartışmalar içermektedir ama bunlara fazla girmeden sürecin taslağını çıkarmaya çalıştık burada. Gündelik yaşam pratiğimizde insan ve toplumun bilimselleşme ve insanileşme süreçleri arasındaki koşutluğu, bu süreçler arasında karşılıklı bağımlılığı anlamak, desteklemek ve vurgulamak gibi bir zorunluluğumuz var bugün. Bunu yaparken güncel dünya içinde bu iki sürecin somut bir ikilik olarak var olduğunu ve bu koşutluğun kurulması ve uyumlu biçimde geliştirilmesi için gerekli olan tarihsel koşulların henüz uygun hale gelmediğini de aklımızda tutmamız lazım. Bunun da ötesinde, insanın insanilikten ayrılmış olmasının korkunç sonucu olarak bugünün dünyasının çirkinliğine ulaşıldığını da vurgulamalıyız; tamamlanmamış bilimselleşmenin insanileşme sürecine yönlendirilmediği, bu sürece tam olarak dahil edilmediği, var olmayan bilimselleşme durumunun insanın derin bir biçimde aşağılanması durumunu arttırdığı bir manzaradır bu. Çoğunlukla görmek istemediğimiz ve dünyanın resmi vicdanının da yüzleşmemizi istemediği tarihsel gerekliliklerin somut gerçeğiyle karşı karşıya geldiğimiz zemindir burası. İnsanoğlunu maddi, ahlaki ve tinsel kölelikten özgürleştirmek meselesi bu yüzyılın tellafuz etmek zorunda olduğu, en azından bilimin araçları tarafından çözülebilir konuma getirecek şekilde tanımlaması gerektiği meseledir.

1963

İngilizceden çeviren: Erden Kosova

Matko Meštrović 1933 yılında Korçula adasında doğdu. Zagreb'deki Fen ve Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi programından mezun oldu. 1956'dan itibaren eleştirmen ve yazar sıfatıyla Radyo Zagreb sanat ve kültür servisinin yayın kurulunda yer aldı. Pek çok dergi ve gazeteye katkıda bulundu. İtalyanca ve Fransızcadan tercümeleler yaptı. Gorgona grubunun üyesiydi. İlk sergisini 1961'de Zagreb'de açan "Nove tendencije" adlı uluslararası sanat akımının kuruluşunda yer aldı. Zagreb'deki Mimarlık Üniversitesi'nde tasarım teorisi dersleri verdi. Zagreb Radyo Televizyonu genel müdürünün danışmanlığını yaptı. 1987-1992 yılları arasında Hırvatistan Kültür Enstitüsü'nün yöneticisiydi. Uzun bir süredir Zagreb'deki Ekonomi Enstitüsü'nde bilimsel araştırmalarını sürdürüyor.